

ECOURI ALE ÎNFIINȚĂRII SOCIETĂȚII LITERARE ROMÂNE

Delia BĂLĂICAN

Motto: „Ce-ti dorescu eu tîe, dulce Romania,
Tiér'a mea de glorii, tiér'a mea de doru?”
Mihai Eminescu¹

Abstract: This study deals with the aftermath of the founding of the Romanian Literary Society, the predecessor of the Romanian Academy, which became throughout its 150 years of existence the most important Romanian cultural and scientific institution. The early objectives of the Romanian Literary Society included the drawing up of a norm for Romanian grammar and orthography, as well as the editing of a Romanian language dictionary. Despite the tense national and international political context, the founding members of the Romanian Literary Society managed to convene one year later, in August 1867, and renamed the institution the Romanian Academic Society. The first working sessions of the new organization resulted in, among others, the founding of a Romanian Academic Library. The Romanian Academic Society became between March 29th - April 10th, 1879 the Romanian Academy. It took the Romanian Academy longer than initially had planned to achieve its objective. Thus, the finalizing of a Thesaurus of Romanian language was marked in the festive working session of April 21st, 2010 when the 37th volume was published. This study is based on historical sources from the Romanian Academic Library, the Romanian National Archives and press clippings from that time.

Keywords: Romanian Literary Society, Romanian Academic Society, 150th anniversary of Romanian Academy.

„Națiunea”, cu toate semnificațiile ei, a reprezentat ideal și realitate nu numai pentru elita culturală și politică românească a anilor 1866-1867, ci și pentru „o multime de cetățiani din toate starile societății”², atitudine înregistrată într-un proces de modernizare derulat în întreaga Europă de Est a secolului al XIX-lea, aflată încă sub tutela imperiilor vecine³. În contextul politic incert după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza din 11/23

¹ „Familia – Fôia enciclopedica si beletristica cu ilustratiuni”, Pesta, Anul III, Nr. 14, 2/14 aprilie, 1867, p. 168.

² „Albina”, Viena, Nr. 87-194, miercuri 9/21 august 1867, p. 1.

³ Ian D. Armour, *A History of Eastern Europe – 1740-1918, Empires, Nations and Modernisation*, Second Edition, Bloomsbury Academic, London & New York, 2012, Part Two *Nationalism, Revolution and State Formation 1804-1867*, p. 103-188.

februarie 1866 și scurta perioadă până la venirea lui Carol la conducerea României, la 10/22 mai 1866, eforturile de consolidare a națiunii române au fost continuate de locotenența domnească⁴. Organizarea unei *Societăți literare române*, formată din membri provenind din toate provinciile locuite de români, a fost concretizarea unor proiecte mai vechi ale cărturarilor români, de înființare a unei societăți academice. Ideile lui N. Krețulescu și V.A. Urechia au constituit bazele respectivelor proiecte⁵.

Guvernul urma să sprijine formarea Societății literare și împlinirea rolului său, prin activitățile din domeniile literar și gramatical lexicografic. Dorința era ca realizarea Dicționarului și a Gramaticii limbii române să pună capăt „marei confuziuni ce domnește astăzi și care durându nu va poté avé de câtu relle influentie asupr'a insusi spiritului national”⁶. Aceste propuneri au fost întărite printr-un decret al Locotenenței domnești, de aprobare a Regulamentului pentru formarea Societății literare române, la București, cu următoarele misiuni de a:

- a) determina ortografia limbii române;
- b) elabora gramatica limbii române;
- c) începe și realiza lucrarea dicționarului român⁷.

Convocarea „Societatei Litterarie Române” a fost susținută printr-un referat al ministrului secretar de stat la Departamentul cultelor și instrucțiunii publice, C.A. Rosetti în Consiliul miniștrilor⁸.

„Limba poporului Român, eterna dovéda a latinetatei tiérrei nóstre, reclama imperiosu cultulu seu, sub pedeapsa de a nu mai poté servi de veiculu cugetarei nationale in nóu'a sea desvoltare”⁹.

Se atrage atenția asupra pătrunderii neologismelor din domeniul jurisprudenței, de exemplu, care pot perturba dezvoltarea normală a limbii, provocând confuzie și anarhie.

Preocuparea aceasta aparține nu numai românilor din Principatele Unite, ci și celor din provinciile aflate sub dominația puterilor străine. Guvernele nu pot fi indiferente la această stare de fapt, deoarece istoria ne arată cât sunt de mari influențele limbii și cele literare asupra spiritului și asupra caracterului național însuși. Se afirmă în continuare că „Essiste ua legatura intima si nedestructibile intre cugetare si espressiunea ei esterna”. A crea cadrul legal și material pentru stabilirea expresiei și formei limbii devine o datorie națională pentru guvernare.

⁴Dan Berindei, *Începuturile lungii domnii a lui Carol I, în Istoria Românilor, vol. VII, tom I, Constituirea României Moderne (1821-1878), coordonator: Acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București 2003, p. 553-560.*

⁵Idem, *Istoria Academiei Române (1866-2016)*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Române, București, 2016, p. 53.

⁶ *Annalele Societatei Academice Române, Seri'a I, Tomurile I-X, Desbateri, Memorii și Notitii d'in Sessiunile Anniloru 1867-1877*, (în continuare citat ASAR), București, Typographi'a Societatei Academice Române (Laboratorii Romani), 19, Strad'a Academiei, 1878, p. 1-3; Referatul nr. 1140, Director general – V. A. Urechia, p. 3.

⁷ *Ibidem, Regulamentu pentru Formarea Societatei litterarie române*, p. 3.

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

În sprijinul acestei idei au venit inițiative laudabile, cum ar fi donația lui Evanghelie Zappa către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, pentru diverse concursuri literare, rămase fără rezultat, după cum amintește ministrul secretar de stat. De fapt era lesne înțeles că nu se putea aștepta ca de pe urma unor concursuri să se realizeze un Dicționar Român și să se elaboreze o Gramatică română „definitivă”.

În articolul al doilea al Regulamentului se preciza că ședințele Societății urmau să se desfășoare în palatul Universității. În privința finanțării, se menționa în art. 3 că va fi subvenționată de la bugetul de stat și Societatea va avea dreptul de a primi legate și ofrande. Articolul al patrulea stabilea componența membrilor Societății, cu reprezentarea pe regiuni astfel:

- a) trei membri din „România de peste Milcov”
- b) patru membri din „România de dincoace de Milcov”
- c) trei membri din Transilvania
- d) doi membri din Banat
- e) doi membri din Maramureș
- f) doi membri din Bucovina
- g) trei membri din Basarabia
- h) doi membri din Macedonia¹⁰

Societatea urma să își aleagă președintele, vicepreședintele și secretarii (art.5), iar numărul membrilor putea fi sporit, în funcție de necesități (art.6).

Prin Decretul Nr. 698 din 22 aprilie 1866, al Locotenentei Domnești a Principatelor Unite Române, au fost numiți următorii membri ai Societății literare române pentru cultura limbii:

„Domnii Jos. Hodosiu, Alessandru Romanu – din Maramureș,
T. Cipariu, G. Munteanu, G. Barițiu – din Transilvania,
A. Mocioni, V. Babesiu – din Banat,
A. Hurmuzachi, Demitrovici – din Bucovina,
Al. Hașdeu, Cavallariu Stamate, J. Străjescu – din Basarabia,
J. Caragiani, Cozacovici – din Macedonia”.

Decretul era semnat la București, de către: „N. Charalambie, L. Catargiu, general Nicolae Golescu și Ministrul secretar de Stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și Cultelor, C.A. Rosetti”¹¹.

În locul lui A. Dimitrovici care a demisionat, a fost numit membru, prin Decretul Nr. 975, Ioan Sbierea, de asemenea din Bucovina. Numirea a fost semnată de către domnitorul Carol I și C.A. Rosetti, la data de 11 iunie 1866¹². Numărul de membri a fost sporit, conform Statutului, astfel că la data de 2 iunie 1867, Carol I și D. Brătianu semnau Decretul Nr. 829, prin care au fost numiți noi membri ai Societății literare române¹³, în urma unor

¹⁰ *Ibidem*, p. 4.

¹¹ *Ibidem*, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 6.

¹³ *Ibidem*, p. 10-11.

recomandări¹⁴, aceștia realizând „importante lucrări literare, științifice și naționale, (...) obștește cunoscute”. Membrii propuși¹⁵ și acceptați au fost: V. Alecsandri, C. Negruzzi, V.A. Urechia, din România de peste Milcov, iar I. Heliade Rădulescu, A. Treboniu Laurian, C.A. Rosetti, I.C. Massim, din România de dincoace de Milcov¹⁶. La 20 iulie 1867, au fost acceptați Titu Maiorescu și N. Ionescu. Decretul Nr. 1047 a fost semnat de Domnitorul Carol, iar cu aplicarea era responsabil ministrul secretar de Stat D. Brătianu,¹⁷ care de fapt îi și propusese spre a deveni membri ai instituției pe cei doi profesori universitari din Iași, Titu Maiorescu și N. Ionescu în 17 iulie 1867¹⁸. (figura 1).

Urmărind procesul de fondare a Societății literare române, constatăm setul de valori de transmis peste veacuri: patriotismul, implicarea, responsabilitatea, seriozitatea, viziunea.

Figura 1. Membrii Societății Academice Române. Foto. Franz Duschek 1867, *Colecțiile de Stampe ale Bibliotecii Academiei Române*

Pregătirile de ordin administrativ erau pe măsura evenimentului. În așteptarea „solemnii deschideri a Societății literare române, (...) pentru această mare zi din istoria românilor”, când „se vor afla sub același acoperământ și același scop români veniți din toate locurile”, s-au solicitat primarului reparația pavajului și intrarea din Cișmigiu¹⁹. De asemenea, s-a hotărât decorarea salonului Ateneului, care urma să găzduiască ceremonia, cu picturi, tablouri, busturile marilor bărbați români, drapele, flori, buchete, ghirlande, coronițe. Nu în ultimul rând, era prevăzută conceperea programului evenimentului²⁰. Acestea erau reiterate la 4 august 1867, în urma adresei din 14 iulie 1867 a ministrului

¹⁴ ANR, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 205/1867, f. 3.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ ASAR, p. 10-11.

¹⁷ Ibidem, p. 11.

¹⁸ ANR, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 205/1867, f. 27.

¹⁹ Ibidem, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 205/1867, f. 29.

²⁰ Ibidem, f. 10, 10v.

Cultelor și Instrucțiunii Publice²¹. Se avuseseră în vedere cheltuielile neapărat necesare pentru întrunirea Societății²². Meșterii cărora le fuseseră date spre execuție diverse lucrări se obligau să le realizeze după *planurile date*²³.

Modernitatea instituției în curs de formare nu depășea optica timpului. Reprezentarea democratică a membrilor săi, după regiunile țării nu se regăsea și în paritatea genurilor, conform Statutelor inițiale. În Societatea Literară puteau accede „acei bărbați d’în tierrile locuite de Români, ce se deosebesc prin meritele și lucrările lor litterarie”, pe baza invitației Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, se preciza în articolul al șaptelea²⁴. Formula este regăsită pe parcursul procesului de formare a echipei: „...Deci, Domnule Ministru... să faceți despusețiunile necesare pentru suplinirea noastră prin alți bărbați corespunzători”²⁵. Anul următor, prin Statutele Societății Academice Române, formularea se nuanțează, însă re apare în destule cazuri același termen în definirea statutului de membru. În articolele V-X se comunică tipurile de afiliere. Puteau fi membri *de facto* ai instituției românii cunoscuți prin operele lor literare sau științifice. Se mai înregistra categoria membrilor de onoare. Mai puteau fi și membri corespondenți și membri donatori, dintre cei care contribuiau cu cel puțin o mie de galbeni în folosul Societății²⁶.

Principiul reprezentativității în alegerea membrilor, regăsit la articolul 4, se continua prin criteriul lingvistic: fiecare dintre limbile neolatine și din limbile statelor vecine care au avut influență asupra formării limbii române să fie prezentă, conform articolului 8.

Prima întrunire a Societății a fost stabilită pentru data de 1 august 1866 (art.9).

După alcătuirea statutelor și supunerea lor spre aprobarea domnească (art.10) se trecea la organizarea modului de lucru pentru elaborarea dicționarului și gramaticii (art.11)²⁷.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice deconta membrilor din provinciile vecine câte 80 de galbeni pentru transport și 2 galbeni pentru diurnă, iar membrilor din Principatele li se acordau 30 de galbeni pentru transport și 2 galbeni diurnă, pe toata perioada cât se desfășurau ședințele literare (art.12). Articolul ultim, 13, stipula: Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice era responsabil cu ducerea la îndeplinire a acestui decret, datat 1 aprilie 1866, semnat de către N. Haralambie, Generalul Golescu și ministrul secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și Cultelor, C.A. Rosetti²⁸.

Data de 1 august 1866 pentru deschiderea lucrărilor Societății literare a fost amânată pentru anul următor din cauza epidemiei de holeră „ce bantue tierr’a”²⁹. La frontiere s-au înființat carantine, în acest caz intrarea membrilor Societății devenise imposibilă³⁰. S-a spus

²¹ Ibidem, f. 49.

²² Ibidem, f. 7v.

²³ Ibidem, f. 11, datată 11 iunie 1867, București.

²⁴ ASAR, p. 4.

²⁵ ANR, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosar 205/1867, f. 45v.

²⁶ „Albina”, Viena, Anul II, Nr. 100-207, vineri 8/20 septembrie 1867, p. 1-2.

²⁷ ASAR p. 4.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, p. 6-7, *Decisiune Ministeriale* Nr. 47, 21 Iuliu 1866; *Referatu* Nr. 7022, 21 Iuliu 1866, semnate de către J. Stratu, ministrul secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și Cultelor; *Durnal* din 21 Iuliu 1866, semnat D. Sturza, Mavrogheni, G. Stirbei, J. Cantacozinu, Jon Ghica, J. Stratu, Jancu Ghica.

³⁰ ANR, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosar 242/1865, f. 11v.

că și lipsa banilor ar fi fost de vină. La decalarea datei de întrunire a contat în mod cert însă căderea de la putere, pe data de 15/27 iulie, a guvernului din care făcuse parte Rosetti, la o săptămână după plecarea sa din guvern hotărându-se și amânarea. Decizia a fost determinată și de starea de tensiune existentă între România și Austria, pe fondul războiului austro-pruso-italian³¹. În vara lui 1866, circulau zvonuri despre o „invaziune” românească în Transilvania și despre o eventuală implicare a României în conflictul european. Situația a determinat guvernul austriac să-i aprobe guvernatorului Montenuovo dictatura militară în Transilvania, în iulie 1866³². Ziarele europene vorbeau despre atitudinea Rusiei referitoare la Principate, în contextul mai larg al Chestiunii orientale. Presa rusă afirma că stăruința în apărarea Unirii însemna ca Principatele să se adâncească într-o revoluție permanentă, care ar fi pus din nou pe tapet Chestiunea orientală, în toată dimensiunea ei amenințătoare³³.

Brătianu a insistat printr-un alt referat din 22 iulie 1866 ca lucrările Societății literare să înceapă „în anul curent”³⁴, conștient de mesajul de stabilitate ce trebuia transmis. Decizia Consiliului de Miniștri Nr. 7045 de amânare a deschiderii Societății literare a fost înaintată spre aprobare Domnitorului Carol, la data de 21 iulie 1866³⁵. Se stabilește totuși amânarea convocării Societății literare române pentru anul 1867, la 1 august³⁶.

În luna iunie 1867 s-a înregistrat demisia din societate a lui C.A. Rosetti, episod ce completează portretul moral al acestui om politic, un militant important al creării acestei instituții. A afirmat că nu putea „avea fericirea d-a fi unul din membrii acestei frumoase, mărețe și binefăcătoare Societăți” și a explicat astfel demisia: „cu cât este mai mare această onoare, cu atât a trebuit să recunosc că-mi lipsesc variatele și specialele cunoștințe ce trebuie să aibă cel care, ca membru al acestei societăți, are să pună temeliile unei limbi”³⁷. A fost un exemplu de delimitare a competențelor.

Guvernului de tranziție Ion Ghica (15/27 iulie 1866 – 21 februarie/5 martie 1867) i-a urmat guvernul C.A. Krețulescu, iar la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, direct răspunzător de funcționarea Societății literare române, a venit Dumitru C. Brătianu, în locul lui C.A. Rosetti³⁸ și păstrat în funcție și de următorul cabinet constituit de Ștefan Golescu (17/19 august – 29 aprilie 1867/11 mai 1868)³⁹.

Inaugurarea Societății literare române a avut loc la două zile după retragerea guvernului Krețulescu, fiindu-i atribuit rolul de „parlament daco-român”, în publicația radicală „Românul”⁴⁰.

³¹ Dan Berindei, *Istoria Academiei Române...*, p. 59.

³² *Ibidem*.

³³ Mihai Dimitrie Sturdza, *Rușii, masonii, Mareșalul și alte răspântii ale istoriografiei românești*, Editura Compania, București, 2013, p. 92-93.

³⁴ ASAR, p. 8-9, *Referatu* către miniștri, Nr. 4683, 22 Iuliu 1866, semnat D. Brătianu, ministrul secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii Publice și Cultelor.

³⁵ *Ibidem*, p. 8.

³⁶ *Ibidem*, p. 9, *Durnal* încheiatu in sedinti'a Consiliului Ministriloru de sambata 27 Mai 1867, semnat Cost. A. Cretulescu, J. Bratianu, D. Bratianu, Stefanu Golescu, A. Vasescu, G. Adrianu.

³⁷ ANR, Fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar 205/1867, f. 88.

³⁸ Dan Berindei, *Începuturile lungii domnii a lui Carol I*, p. 565-569.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ „Românul”, Anul XI, Redactor responsabil: Eugeniu Carada, 25, 26, 27 iunie 1867, p. 1.

Demisia guvernului a fost criticată de ziare, fiind anunțată pentru acele zile vizita de la Londra a lui Moses Montefiore⁴¹, pe fondul problemei nerezolvate a acordării de drepturi cetățenești evreilor. Articolul 7 al Constituției din 1866 stipula faptul că: „Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea”⁴². Prin intermediul ziarului „Națiunea română”, se făcea un apel către cetățenii capitalei: „sunteți datori a lua inițiativa și a chema prin esemplul vostru pre totii Romani la unu faptu comunu și natiunale pentru buna venire a ilustrului Israelitu Montefiori, pe care insusi D-nu. Stefan Golescu l’a întâmpinatu cu mare pompă afară din Capitală, se dice”. Se miza cu deosebire pe comercianți și cei care au salutat venirea în București a membrilor Societății literare a „fraților nostri literați”, cum erau numiți⁴³. Statul român a rezolvat treptat problema minorităților. Congresul de Pace de la Berlin (1878) a condiționat recunoașterea Independenței României de modificarea articolului 7 din Constituția de la 1866, iar prin Tratatul de la Berlin s-a consacrat emanciparea evreilor printr-o naturalizare individuală⁴⁴, emanciparea generală realizându-se prin Constituția din 1923⁴⁵.

Pe plan extern se instaurase dualismul austro-ungar, în iunie 1867, situație în contradicție cu interesele românilor din Transilvania⁴⁶. În acest context, instituționalizarea în România a unui proiect ce avea ca scop redactarea dicționarului limbii române și stabilirea normelor gramaticii limbii române capătă valențe simbolice de împotrivire față de regimul politic dualist.

Articolul „Conferinți’a literaria la Bucuresci”, din periodicul „Albina”, semnaleză comentariile unor jurnale nemțești împotriva Congresului panslav de la Moscova, precum și a Conferinței literare de la București convocată la data de 1 august 1867: „éta cã pornescu in alta speditiune jurnalistica contra adunării convocate pentru prim’a augustu in Bucuresci in scopulu unificari ortografiei și compunerii unei gramatice și a unui dictiunariu pentru limb’a romana”. Redacția ziarului românesc „Albina”, ce apărea la Buda, considera fără temei atitudinea polemică a ziarelor nemțești „contra conferintiei curat literarie din Bucuresci” și „cã prin asta maniera dau acele jurnale nemtiesci pre facia, cã ele nu se bucura de o cultura natiunala a poporului romanu și de incordarea barbatiloru de intelegintia, de a inlesni propasirea literaturii limbii romane prin unificarea ortografiei”. Pe de altă parte se amintea că Ministerul Învățământului de la Viena solicitase pentru românii

⁴¹ „Națiunea română”, Anul I, Nr. 29, sâmbătă 12/24 august 1867, p. 113; *ibidem*, Anul I, Nr. 40, marți 5 septembrie 1867, p. 1: „Nu cumva e vorba aici despre darea drepturilor politice și despre împrăștierea Ebreilor din țără și altorur sute de mii ce pôte voru mai veni? La acestea nu potemu respunde d’ocamdată, nemărginimu uumai a spune și astă dată Românilor: fiti destepti!”; Abigail Green, *Moses Montefiore, Jewish Liberator – Imperial Hero*, The Belknap Press of Harvard University Press, 2012, *Chapter 16 Crisis in Romania*, p. 339-358.

⁴² *Constituțiunea României*, Imprimeria Statului, București, 1866, pag. 18.

⁴³ „Națiunea română”, Anul I, Nr. 29, sâmbătă 12/24 august 1867, p. 114. Acțiunea era completată de trei petiții – către Domnitorul Carol, către Senat și Cameră ce vizau protecția proprietarilor români împotriva evreilor, precum și stoparea venirii evreilor în țară.

⁴⁴ Gh. Platon, *Problema evreiască*, în cap. II. *Societatea și economia. Procesul de modernizare*, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, *De la independență la Marea Unire (1878-1918)*, coordonator: Acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București 2003, p. 71.

⁴⁵ *Constituțiune promulgată cu Decretul Regal Nr. 1360, din 28 martie 1923 și publicată în Monitorul Oficial Nr. 282 din 19 martie 1923*, București, 1923, p. 1-24.

⁴⁶ Ian D. Armour, *op. cit.*, p. 143, 148.

de acolo, la un moment dat, Bucureștiului un model de ortografie cu litere latine, care ar fi corespuns firii limbii române, însă regimul din Principate nu avusese disponibilă o astfel de normă⁴⁷. Subiectul este relatat și în alte numere, cititorii interesați fiind ținuti la curent cu evoluția evenimentelor din țară, cât și cu impactul acestora în presa străină⁴⁸. Pe parcursul anului 1867 Ziarul „Albina” a avut rubrică specială dedicată Societății literare române, informații despre aceasta apărând, de cele mai multe ori, pe prima pagină a publicației.

Evenimentul a rămas în memoria colectivă a celor care au asistat, cu mic, cu mare, la sosirea în capitală a membrilor Societății literare, pentru întâia lor reuniune. „Betrani, juni, femei, copii, toti se grabiau a luă parte la acésta serbare in adeveru nationale, si mamele aretau copiiloru, totu ce se petrecea, spre a tiené minte că au luatu parte la serbarea dilei in care, cum a disu Primariulu Bucurescilor «pentru antai’a óra capitalea Romaniei vede intrunita in sensulu seu intrég’a limba romané; pentru prim’a óra se regasesu alature toti membrii acelei-a-si familie, toti fratii d’acela-si sange. Pentru antai’a óra Romanii din tóte unghiurile tieriei se’ntrunescu spre a face adeverat’a opera romanésca, spre a ne intemeia limb’a, cugetulu romanescu.»”⁴⁹

Membrii Societății literare române au intrat în ziua de 31 iulie/12 august 1867 în capitala României, unde au fost primiți conform programului publicat. Ziarele vremii surprind atmosferă generală de efervescență națională: la capătul grădinii de la Șosea, cu mic, cu mare, „cu cea mai deplina bucuria si fratietate”, era „unu spectaclu maretiu, ce facea se tresalte animele, si’n nbiliá fruntile tutoru asistintiloru”. Deși despărțiți politic, românii au fost „totu déun’a intruniti in cugetu, căci nu póte cugetá intr’altu-felu acel’a-si sufletu”⁵⁰ (figura 2).

Figura 2. *Recepțiunea de la Șosea*, Litografie de M.B. Baer 1867, Colecțiile de Stampe ale Bibliotecii Academiei Române

⁴⁷ „Albina”, Viena, Anul II, Nr. 83-190, vineri 28 iuliu/9 augustu 1867. p. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, Anul II, Nr. 85-192, miercuri 8/14 augustu 1867. p. 1.

⁴⁹ *Ibidem*, Anul II, Nr. 87-194, Viena, miercuri 8/21 augustu 1867. p. 1.

⁵⁰ *Ibidem*.

Discursul lui Ștefan Golescu din cadrul sesiunii inaugurale subliniază însemnatul rol pe care Societatea Literară îl are pentru membrii aceleiași națiuni, chiar dacă sunt despărțiți din punct de vedere politic. Precizarea foarte importantă pe care o face în legătură cu funcționarea noii instituții denotă principiul conținut în Constituția de curând adoptată, în 1866, acela al separării puterilor în stat: „Societatea este și remane independente și libera, cumu libera și independente a fostu, este și va fi limb’a poporului românu, ori câte servituti si vicissitudini au pututu incovaiá grumadii unor’a dintre noi. De astadi incollo Societatea litteraria independente va avé respunderea și gloria lucruriloru sélle. (...) La lucru, Societate litteraria iubită Româniloru! Națiunea intréga și in particulariu M.S. iubitulu Domnitoriu allu Româniloru și guvernamentulu seu voru urmari cu anim’a și mintea lucrările D-vóstre. Se traiésca Carolu I. Traiésca Societatea Litteraria!”⁵¹

Dezideratul ca această importantă instituție pentru cultura și știința românească să fie independentă, în afara luptelor politice este susținut și de gazete. Cotidianul „Națiunea română” consemnează despre încercări de a duce „cea mai frumósă serbare nationale” în zona politicului⁵². Dar aceste fapte răzlețe nu au diminuat entuziasmul în fața unui astfel de eveniment. În următorul număr, același ziar publică o *Odă dedicată literațiilor români și rostită cu ocaziunea sosirei loru în Urbea Ploiesci*, semnată de către Z. Autinescu⁵³. Ziarul „Concordia” de la Pesta îndrăznește un ton critic față de atitudinea foilor „Națiunea” și „Trompeta Carpaților” și arată că „nu este suflare de roman pe fața pământului care să nu se bucure de această inițiativă a guvernului Romaniei”⁵⁴.

În cadrul solemnității de inaugurare din 1 august 1867, Timotei Cipariu a reiterat misiunea „înaltă”, scopul „sacru” pe care îl are spre împlinire Societatea literară pentru „cultura națiunii români”. A afirmat faptul că Societatea nu are misiune și scopuri politice. Prin intermediul instituției se urmărea punerea bazelor literaturii române, a culturii naționale⁵⁵. În prima ședință de lucru, Timotei Cipariu a prezentat un studiu referitor la originea latină a limbii române, oferind dovezi arheologice, lingvistice și de factură religioasă⁵⁶.

La dezvelirea bustului lui Evanghelie Zappa, V.A. Urechia a creionat portretul moral al celui care a crezut cât a trăit în ideea națională, a ținut ca școlarii din Macedonia să primească moștenire limba română scrisă, iar pentru idealurile sale a donat Societății literare române generoasa sumă de 5000 de galbeni. Cu acest prilej, V.A. Urechia a mai

⁵¹ ASAR, p. 12-13; „Românul”, Anul XI, Redactor responsabil: Eugeniu Carada, 4 august 1867, p. 546. Grafia aceluiași discursuri diferă, dovadă necesitatea stabilirii unor norme ortografice și gramaticale.

⁵² „Națiunea română”, Anul I, Nr. 25, miercuri 2/14 august 1867, p. 97.

⁵³ *Ibidem*, Anul I, Nr. 26, vineri 4/16 august 1867, p. 103-104: „In unire e puterea, în labóre-i feicirea./Puneți vè tótă forția limba a o curăți/De acelle străinismuri – ce causéză desunirea/ Limbei dulce și străbune – și a o îmbogăți./ Nația va recunósce faptulul vostru împlinitu; / Iar’ noi astádi cu căldură pronunțiam: bine-a’ți venitu!”.

⁵⁴ Dan Berindei, *Istoria Academiei Române...*, p. 70.

⁵⁵ ASAR, p. 14-15.

⁵⁶ „Albina”, Viena, Anul II, Nr. 92-199, duminică 20 august/1 septembrie 1867, p. 1-2.

punctat rolul important al monumentelor, al muzeelor pentru reprezentarea eroilor neamului în dăinuirea glorioasă a unei națiuni⁵⁷ (figura 3).

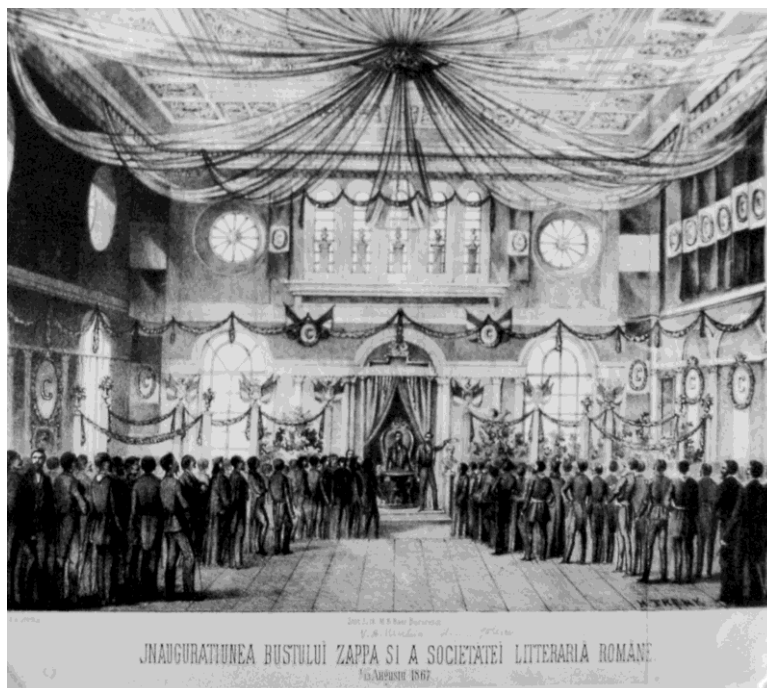

Figura 3. *Inauguratiunea bustului Zappa si a Societatei Litteraria Romane*, Litografie de M.B. Baer 1867, Colecțiile de Stampe ale Bibliotecii Academiei Române

Prima ședință din data de 6/18 august 1867⁵⁸ a Societății literare române s-a desfășurat în salonul Ateneului, unde avusese loc și inaugurarea, nota solemnă fiind dată de prezența simbolurilor naționale: tricolorul, stema țării. Corul Conservatorului, acompaniat de orchestră, a intonat imnul național. Solemnitatea s-a încheiat prin „Deșteaptă-te, române!”, viitorul imn al țării, compus de Andrei Mureșanu. Portretele lui Remus și Romulus, al lui Mihai Viteazul sau al M.S. Carol I aduceau în memorie momente cheie ale istoriei naționale. V.A. Urechia s-a îngrijit de aranjarea sălii pentru eveniment⁵⁹.

D. Brătianu, ministrul Instrucțiunii Publice a luat cuvântul, în numele Măriei Sale Carol, Domnul românilor și al guvernului său și declarat deschisă sesiunea aceluiași an a Societății literare române spre mărirea „intregei Natiuni Romane”. Discursul său a produs o puternică emoție asistenței, fiind frenetic aplaudat. Ministrul D. Brătianu și-a anunțat cu această ocazie o donație făcută pentru a contribui la împlinirea obiectivelor și scopului Societății. Politicianul liberal și-a manifestat încrederea „nemărginită” în fondatorii instituției, în patriotismul lor și în rezultatele lucrărilor acestora pentru îndeplinirea scopului „sacru”, numindu-i reprezentanții „politiciei celei mari”, ai „politiciei eterne”. Validarea

⁵⁷ ASAR, p. 12-13; „Românul”, Anul XI, Redactor responsabil: Eugeniu Carada, 4 august 1867, p. 14-15.

⁵⁸ *Ibidem*, *Protocollele Societatei Academice Romane d'in sesiunea anului 1867*, p. 17-18.

⁵⁹ „Românul”, Anul XI, Redactor responsabil: Eugeniu Carada, miercuri, 9 august 1867, p. 665.

politică a Societății literare române era demonstrată de participarea lui Carol la evenimente și de sprijinul guvernului, inclusiv prin prezența la ceremonii, dar și prin banii alocați⁶⁰.

Au luat în continuare cuvântul: T. Cipariu, A.T. Laurian, Arhiepiscopul de Buzău, Dionisie Romalo, I.H. Rădulescu. Participanții au subliniat importanța limbii române pentru unitatea națională. Arhiepiscopul Buzăului a inițiat seria de donații de cărți și documente, punând la dispoziția Societății literare române toată biblioteca lui Constantin Cornescu Olteniceanu, care conținea adevărate monumente pentru limba și literatura română⁶¹.

Mesaje de felicitare și susținere au venit din țară și străinătate: din Făgăraș, Galați, Iași, Petra – Macedonia, Cahul⁶². De la Galați și Brăila s-au primit și oferte de stipendii, comunicate încă de la prima ședință⁶³. În cea de-a III-a ședință, din 11/23 august 1867, s-au citit mesajele trimise din districtul Argeș, de la Consiliul comunal Ploiești și felicitările studenților români din Paris⁶⁴.

Interesul ridicat al românilor pentru activitatea Societății este dovedit de știrile și articolele ample dedicate subiectului. Numărul de vineri 8/20 septembrie 1867 al ziarului românesc „Albina”, de la Viena, publică Statutele Societății Academice Române⁶⁵.

La primul articol din Statute se prevedea că Societatea literară română, convocată la București, prin Decretul domnesc Nr. 5041, din 2 iunie 1867 și în temeiul articolului al X-lea din Regulamentul provizoriu din 1 aprilie 1866, se constituie în Societatea academică română, „cu scopu de a lucră la inaintarea litterelor si a scientieloru intre Români”⁶⁶.

Faptul este reiterat prin Art. 1 al Proiectului de Statute pentru Societatea academică română, unde era menționată instituirea Societății academice române, „sub patronatul națiunei române, cu scopu de a conclucrá la inaintarea litterelor si scienteloru intre Români”⁶⁷. În articolul următor se stabilește structura organizației, împărțită pe trei secțiuni:

a) Secțiunea literară și lexicografică; b) Secțiunea istorică și arheologică; c) Secțiunea științelor naturale⁶⁸. În cadrul secțiunilor urmau să se facă cercetări, să fie acordate burse, premii, să se tipărească publicații cu rezultatele cercetărilor etc. Prin art. 20 fiecare secțiune se obliga să publice câte o revistă de specialitate⁶⁹.

Calitatea de membru o puteau avea „Români cunoscuti pentru operele loru litterarie si scientifice si cari totu de una data se bucura de una vietia respectabile. Ei sunt pre vietia si nu voru poté fi esclusi de câtu in casuri grave si dupo decisiunea motivata a doue treimi din membrii actuali” (art. 5)⁷⁰. Funcționarea Societății era statuată prin cele 25 de articole ale

⁶⁰ *Ibidem*, Anul XI, joi, 10 august 1867, p. 669; „Albina”, Viena, Anul II, Nr. 90-197, miercuri 16/28 august 1867, p. 1-2.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² ASAR, p. 17.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 28.

⁶⁵ „Albina”, Viena, Anul II, Nr. 100-207, vineri 8/20 septembrie 1867, p. 1-2.

⁶⁶ ASAR, p. 61.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 34.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 37.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 35.

documentului, cu mențiunea că în funcție de necesitățile observate în timp, se pot aduce modificări⁷¹.

La 31 august 1867 se alege cea dintâi conducere a Societății Academice Române președinte: Ion Heliade Rădulescu; vicepreședinte: Timotei Cipariu; secretar: August Treboniu Laurian.

În 13 septembrie 1867 s-a adoptat sigiliul Societății Academice Române: zeița Minerva și inscripția „Societatea Academică Română. București. MDCCCLXVII”⁷².

Cele douăsprezece ședințe ale primului an de funcționare propriu-zisă a Societății Academice s-au finalizat cu protocoale, ce trec în revistă conținutul discuțiilor și deciziilor luate spre trecerea la realizarea obiectivelor propuse. Prima ședință s-a desfășurat în ziua de 6/18 august 1867⁷³, iar ultima la 15/27 septembrie 1867⁷⁴. Este semnificativ faptul că toate foile românești de peste hotare au publicat statutele acestei societăți⁷⁵. Funcționarea societății nu va fi aprobată decât mult mai târziu, dându-se un decret în acest sens la 8/20 decembrie 1867⁷⁶.

În cadrul întrunirilor, una dintre cele mai importante dezbateri de fond a fost cea referitoare la principiul după care să se ghideze proiectul ortografic. Conform *Protocolului ședinței a III-a din 11/23 august 1867*, I. Massim ridică această problemă, fiind susținut de către G. Barițiu și I.H. Rădulescu. I. Sbiera pledează pentru adoptarea unui principiu fonetic, I. Străjescu se declară adeptul principiului etimologic. După discuții I. Sbiera acceptă principiul etimologic moderat⁷⁷. În următoarea ședință, a IV-a, din 12/24 august 1867, lui I. Sbiera i se alătură și V. Alecsandri, care susține principiul fonetic, ca bază a scrierii⁷⁸. Pentru că membrii nu ajung la un acord, se propune alegerea unei comisii de membri care să propună un proiect ortografic. Contrapropunerea lui Sbiera a fost să se constituie ca bază principiul fonetic, reglementându-se însă pronunția cuvintelor după etimologia lor⁷⁹.

În aceeași ședință V.A. Urechia face cunoscut faptul că dr. C. Davilla dăruiește Societății 25 de exemplare din Culegerea de poezii populare a lui V. Alecsandri, cu scopul ca 18 să se împartă membrilor Societății, iar restul să se depună la biblioteca ei⁸⁰.

Procesul conceperii gramaticii și a dicționarului s-a dovedit însă anevoios, poate mai mult decât își închipuiseră primii membri ai Societății. Important a fost că opera se pornise pe baze solide.

Primele reguli ortografice au fost publicate abia peste aproape 4 decenii, în anul 1904⁸¹.

⁷¹ *Ibidem*, p. 34-37.

⁷² Dan Berindei, *Istoria Academiei Române...*, p. 81.

⁷³ ASAR, p. 17.

⁷⁴ ASAR, p. 118.

⁷⁵ Dan Berindei, *Istoria Academiei Române...*, p. 81.

⁷⁶ ANR, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 241/1867, f. 7, 14, 20, 21.

⁷⁷ ASAR, p. 28-31.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 32-33.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 32.

⁸¹ *Reguli ortografice*, București, 1904, p. 1-21.

Academia dând ascultare publicului, învățătorilor, scriitorilor care cereau o scriere mai simplă, a părăsit principiul etimologic și a adoptat „scrierea întemeiată pe principiul fonetic: de a scrie sunetele vorbirii prin litere adaptate fiecăruia”⁸².

În 1907 s-a revenit cu o ediție oficială și obligatorie a *Ortografiei Academiei Române*, sancționată cu Decretul Regal Nr. 978 din 27 februarie 1907, publicată în Monitorul Oficial Nr. 289, din 25 martie 1907⁸³. Prima regulă stabilea că în scrierea limbii române se întrebuițează 27 de litere, dintre care 8 pentru vocale și 19 pentru consoane⁸⁴. Tot atunci a fost întocmit și un glosar de cuvinte a căror scriere ar fi putut fi „îndoeală”⁸⁵.

În ceea ce privește elaborarea dicționarului, procesul a fost și mai laborios, în ședința festivă din 21 aprilie 2010 s-a marcat încheierea publicării ultimului volum, al 37-lea, din Dicționarul tezaur al limbii române⁸⁶.

Câștigarea Independenței de Stat a României (1877) a creat cadrul prielnic transformării Societății Academice Române în Academia Română, la 29 martie/10 aprilie 1879. Articolul 2 al legii fixa țelurile mai largi ale instituției: „Cultura limbii și a istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoaselor arte”⁸⁷.

Domeniile de cercetare s-au extins în permanență, urmărindu-se totodată aprofundarea direcțiilor fundamentale de studiu.

În data de 15 ianuarie 1999 au fost lansate primele volume din seria de „Opere fundamentale”, din care până în prezent au apărut peste 100 de volume cuprinzând creația literară a unor importanți scriitori români.

Altă direcție fundamentală de cercetare a fost redactarea tratatului *Istoria Românilor*, de 10 volume, care a apărut începând cu anul 2002⁸⁸.

Pe 27 martie 2008 se lansează ultimul volum din Dicționarul general al literaturii române, proiect prioritar al Academiei Române.

Pe 15 iunie 2009 s-a încheiat publicarea celor 24 de caiete-manuscris ale lui Mihai Eminescu (14.000 de pagini), ediție-facsimil, în 38 de volume, proiect coordonat de către academicianul Eugen Simion⁸⁹.

Dinamica instituției nu a fost întotdeauna la superlativ, existând și perioade de neîmpliniri, erori sau exagerări. De la o perioadă la alta s-a urmărit perfecționarea activității și întărirea prestigiului prin trasarea direcțiilor de dezvoltare cultural-științifică a țării, prin

⁸² *Ibidem*, p. 4.

⁸³ *Ortografia Academiei Române declarată oficială și obligatorie a se întrebuița de toate autoritățile Statului...*, București, Imprimeria Statului, 1907, p. 1-17.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 4.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 9.

⁸⁶ http://www.acad.ro/academia2002/acadrom/pag_ist.htm, consultat în data de 10 iunie 2016.

⁸⁷ Dan Berindei, *Istoria Academiei Române...*, p. 127.

⁸⁸ http://www.acad.ro/academia2002/acadrom/pag_ist.htm, consultat în data de 10 iunie 2016.

⁸⁹ Mihai Eminescu a fost declarat membru post-mortem al Academiei Române la data de 28 octombrie 1948, vezi Dorina N. Rusu, *Dicționarul Membrilor Academiei Române. 1866-2010*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 361.

„îndrumarea, coordonarea și organizarea întregii activități culturale”⁹⁰, încercându-se „a ține seamă de aceste cerințe ale timpului”⁹¹.

La aniversarea celor 150 de ani, Academia Română se poate mândri cu faptul că și-a atins țelurile fixate și că a contribuit la devenirea națională a poporului român, punând bazele culturii și științei românești și ale afirmării acestora în lume.

Delia BĂLĂICAN,
Biblioteca Academiei Române
delia.balaican@gmail.com

⁹⁰ *Acte de Fundațiune. Academia Română, Cap. Fondul Regele Ferdinand I, Din Testamentul Regelui Ferdinand I, din 2 iunie 1925, p. 368.*

⁹¹ *Ibidem.*